

A miskolci Törvényhatósági Bizottság működése 1908–1928

NAGY Attila

The Municipality of Miskolc in operation between 1908 and 1928

My hometown Miskolc went through many hardships as it turned from a country town next to Diósgyőr in the Middle Ages into city with a rising middle class and developed infrastructure by the early 20th century.

The town leaders played a pivotal role in this development as they have been striving to earn the title of independent municipal town for Miskolc since the 1870s, thus removing themselves from Borsod County's authority. They believed this was a necessity, because towns with their own municipalities had a lot more advantages back then; they could make economic and administrative decisions on their own accord, which meant better opportunities for development. However political lobby was unsuccessful until 1909, when the town finally received said title.

Development came to a halt during the First World War, and the Treaty of Trianon fundamentally altered the geopolitical situation of Miskolc. Although Miskolc remained within the new borders, with the loss of Kassa it became the north-eastern regional centre of the country. Sources, particularly the municipal records show the kind of problems the town had to face following the decision at Trianon. It is also worth noting that these pages contain claims from representatives that could appear quite radical in nature for the current day reader, which accurately represent the leading political ideology of the time. Their sentiments unequivocally echoed the revisionist angle of that era.

It is worth examining the still popular stereotype, according to which Miskolc only became a city due to loss of Kassa, as that is how it inherited the role of being the regional centre. However Miskolc wanted to achieve that status independently from Kassa, via absorbing nearby settlements. This idea was called "Great Miskolc". This would become the city's main goal to achieve in the years after Trianon, however both national politics and protests from settlements that would be merged proved to be a hindrance. This meant that just as with attaining the title of independent municipality, this process also took decades to accomplish.

Miskolc az önálló törvényhatóság útján

A törvényhatósági jogú város (rövidítve *th.j. város, t.j. város, t.jv. stb.*) a városok és a törvényhatóságok¹ egyik jogi kategóriája volt 1870 és 1950 között. Az érdekes elnevezés abból adódott, hogy a törvényhatósági joggal felruházott városok egyenrangúak voltak a vármegyékkel, ám azoktól különálló közigazgatási és területi egységet alkottak. A városok e joggal való felruházása illetve megfosztása törvényhozási jogkör volt. Ez alól kivételt csak az első bécsi döntést követő 1938. XXXIV. tc.² elfogadása képezett, miszerint a visszakapott felvidéki területek „beillesztését” az ország fennálló jogrendjébe teljes körűen a kormány kompetenciájába utalta.

¹ A törvényhatóságok az 1870. évi XLII. törvénycikk (a köztörvényhatóságok rendezéséről) alapján, területi alapon szervezett, a kétszintű helyi önkormányzati rendszer felső szintjét képező közigazgatási testületek voltak Magyarországon 1950-ig. 1876 előtt sokféle típusuk létezett (legfontosabbak ezek közül a vármegyék és a szabad királyi városok), majd 1886-tól négy típusát különböztették meg: a vármegyék, a törvényhatósági jogú városok, Budapest főváros és 1918-ig a sajátos jogállású Fiume (1886. XXI. tc.). ПОМОГИ 2008. 1137. (*törvényhatóság*)

² 1938. évi XXXIV. törvénycikk (a Magyar Szent Koronához visszacsatolt felvidéki területeknek az országgal egyesítéséről)

A törvényhatósági jogú városi jogállást és magát a törvényhatóságot az 1870. XLII. törvénycikk hozta létre, mely a köztörvényhatóságokról rendelkezett. A törvény a vármegyéket, a szabad királyi városok nagy részét (szám szerint 46-ot), a székely székeket, az erdélyi és partiumi vidékeket, a szabad kerületeket és további húsz várost az újjászervezett törvényhatósági jog alá rendelte. Emellett létrejöttek a rendezett tanácsú városok is, melyeket köztes jogállásuk alapján mediatizált városoknak is neveznek.³ A törvényhatósági jogú városok száma 1873-ig 25-re nőtt, majd az elkövetkezendő három évben további városok kapták meg a címet. 1876-tól azonban 47 várost fosztottak meg törvényhatósági jogától, ettől kezdve a szabad királyi városi és a törvényhatósági jogú városi cím elvált egymástól.⁴ A törvényhatóságokról szóló 1886. évi XXI. törvénycikk 1. paragrafusa világossá teszi, hogy a felsorolt vármegyék mellett mely települések rendelkeznek a törvényhatósági joggal felruházott városi címmel.⁵

A trianoni döntés után kialakult új határok következtében csupán tizenegy törvényhatósági jogú városa maradt az országnak (Baja, Debrecen, Győr, Hódmezővásárhely, Kecskemét, Miskolc, Pécs, Sopron, Szeged és Székesfehérvár); a tizenegyedik város, Komárom esetében azonban az új határok következtében a város kisebb része maradt Magyarországon, nagyobb része viszont az új határon kívülre esett. Ezt a helyzetet a 1923. évi XXXV. törvénycikk rendezte.⁶ A törvényhatósági jogú város mint jogállás az 1949-es alkotmány és ezzel együtt a tanácsrendszer létrejöttével szűnt meg, melyet pontosított egy minisztertanácsi rendelet 1950. január 15-én. Ezen a napon alakultak ki a megyei tanácsok, amelyek a megyei városokkal azonos jogállásúak lettek.⁷

A városi törvényhatóság élén a vármegyékhez hasonlóan a főispán állt, akit a belügyminiszter előterjesztésére a király, majd később a kormányzó nevezett ki, így ő volt a kormány képviselője a városban. Számos jogkörrel rendelkezett, többek között ő elnökölte a törvényhatósági bizottság közgyűléseit és amolyan kormányzati kontrollként volt jelen az önkormányzat munkájában. A legfőbb döntéshozó testület a törvényhatósági bizottság volt.⁸

A városi törvényhatóság első számú tisztviselője a polgármester. Ő állt a város szakmai hivatalának élén, ő gondoskodott a közgyűlések napirendi pontjainak közzétételéről, azonban azt csak a főispán távollétében vezethette. Mint manapság, akkoriban is fontos reprezentatív szerep hárult rá.⁹ A mindenkor polgármestert a törvényhatósági bizottság választotta.

A törvényhatósági jogú városok sajátos testületi szerve volt 1929-ig a városi tanács, más néven tisztviselőtanács. A tanács feladata volt, hogy ellássa a vármegyék állandó választmányának feladatait, tehát lényegében előkészítette a törvényhatósági bizottság üléseit és döntéseit, melyeknek végrehajtásában is meghatározó szerepet játszott. A tanács tagjai voltak a polgármesteren kívül a tanácsnokok, a főjegyző, a tiszti főügyész és a rendőrkapitány. A közigazgatás 1929-es átszervezésekor megszűnt a városi tanács, funkcióját a törvényhatósági kisgyűlés gyakorolta tovább.¹⁰

A törvényhatósági jogú városok közigazgatásában fontos szerepet kapott a közigazgatási bizottság, mely 1876-tól létezett. Ez a szerv hivatott megteremteni az állami és az önkormányzati közigazgatás közötti harmonikus együttműködést. Tagjai voltak a város területén illetékes állami szervek vezetői, a városi önkormányzat vezető tisztviselői, illetve a városi törvényhatósági bizottságból delegált tagok.¹¹

³ A törvény nem vonatkozott Buda és Pest szabad királyi városokra, azt a 1872. évi XXXVI. tc. rendezte, mely (Óbudával és a Margit-szigettel együtt) létrehozta Budapestet. Vö.: BÓDINÉ BELIZNAI et al. 2002. 374.

⁴ POMOGYI 2008. 1139. (törvényhatósági jogú város)

⁵ 1886. évi XXI. tc. (a törvényhatóságról)

⁶ 1923. évi XXXV. törvénycikk (a közszolgálatban álló tisztviselők és egyéb alkalmazottak létszámának csökkentéséről és egyes kapcsolatos intézkedésekről)

⁷ HORVÁTH-RÉVÉSZ: 2002. 410–411.

⁸ POMOGYI 2008. 1139. (törvényhatósági jogú város)

⁹ DOBROSSY 2007/a. 69–72.

¹⁰ POMOGYI 2008. 1139. (törvényhatósági jogú város)

¹¹ POMOGYI 2008. 648. (közigazgatási bizottság)

A törvényhatósági bizottság a törvényhatóság egészét képező, legfőbb döntéshozó testület, mely a város közönsége nevében gyakorolta az önkormányzat hatáskörét. Az összes többi szerv tőle nyerte megbízatását. A törvényhatósági bizottságnak 250 lakosonként 1-1 tagja volt, azonban számuk nem lehetett kevesebb 48-nál és több 400-nál.¹² A bizottság tagjait alkották többek között a város fő tisztviselői (polgármester, fő- és aljegyzők, rendőrkapitány, tanácsnokok, tiszti fő- és alügyészek, főorvos, árvaszéki elnök és ülnökök, főmérnök, számvevők, közgyám, levéltárnok és pénztárnokok), illetve a város területén működő államépítészeti hivatal főnöke. Azonban a bizottságnak ők csak a felét tették ki. A másik felét adták az ún. virilisek, azaz az adott település legtöbb adót fizető polgárai, illetve a választás útján bekerülők. Mivel a legtöbb adót fizetők névjegyzékét évente frissítették, ezért a virilisek ezen csoportja is évenként változhatott.

Miskolc a 18–19. században

A török és a Habsburg pusztítások után hihetetlen gyorsasággal, két év alatt talpra állt a város, sőt a század második felében már dinamikus fejlődés jeleit mutatta. A görög kereskedők és zsidó kalmárok nagyszámú betelepülésének köszönhetően a társadalmi és vallási összetételében is átalakult polgárság által a város az iparosodás útjára lépett. A kereskedelem mellett egyre több manufaktúra alakult ki.¹³ Ezáltal Miskolcon egyre inkább megfogalmazódott a politikai igény arra, hogy elszakadjon a diósgyőri koronaadalom melletti mellékszereptől, így a városi előjárók elsődleges célja az önállóság elérése, a szabad királyi városi cím megszerzése volt. Erre a város előjárói több kísérletet is tettek (1702, 1731, 1755), azonban Miskolcnak tartósan nem sikerült megváltania szabadságát. Az egyre bővülő árucikkek miatt gazdag vidéki nemesek költöztek a városba, a fejlődő gazdaság és a gyarapodó polgárság következtében a 18. század végére Miskolc lakossága elérte a 14 ezer főt.¹⁴

A 19. században a fejlődés még jobban felgyorsult. A felvilágosodás és a reformeszmék terjedésének kiváló táptalajt biztosított a nagyszámú köznemesség, ezzel átalakítva az egyén és a közösség gondolkodásmódját. A reformokkal járó gazdasági, infrastrukturális és kulturális fejlődés a várost sem kerülte el. Miskolc építette az ország első kőszínházát, létrejött az első nyomda (1812) és napilap (1842), a szellemi és közösségi élet helyszínévé létrehozták a Nemzeti Casinót, a pezsgő gazdasági élet bizonyítéka az első pénztintézet alapítása a városban (1845), és a kereskedelem szempontjából óriási jelentőséggel bírt a Miskolc–Debrecen vasútvonal (1859) megnyitása is. Miskolc annak ellenére vált az ország egyik legnagyobb közlekedési csomópontjává, hogy a században több csapás is érte: 1831-ben kolerajárvány, 1843-ban tűzvész, 1878-ban a város eddigi történetének legnagyobb árvize pusztította a lakosságot.

Az 1848–49-es szabadságharcban, csakúgy, mint a Rákóczi-szabadságharc idején, központi szerep jutott Miskolcnak, hiszen Felső-Magyarország székvárosa, a fegyvergyártás hátszaga volt. Szemere Bertalan innen irányította a Felvidék biztosítására létrehozott Felső-Tisza Hadtestet és teremtette meg a tavaszi hadjárat gazdasági hátterét. A település 1849-re került frontvonalba, és hamar a császári csapatok kezére jutott (január 25.), azonban ugyanilyen gyorsan fel is szabadították (február 5.). A második császári megszállást Görgey számolta fel, majd áprilisban a vármegye bizottmányi ülésén elfogadták a Habsburg-ház trónfosztását kinyilvánító Függetlenségi Nyilatkozatot, amit Debrecenben fogalmaztak meg. A zsolcai csatát követően az oroszok végleg megszállták a várost (július 24), a szabadságharc bukását szomorúan vette tudomásul a lakosság.¹⁵

Az 1860-as évektől indult el a mostani városkép kialakulása. A már említett vasútvonal megnyitásán kívül a város peremén felépült a vasgyár (1868) az országban másodikként itt létesült villamos vonal (1897), a város régióközponti szerepének köszönhetően pedig fejlett intézményrendszer alakult

¹² POMOGYI 2008. 1138. (törvényhatósági bizottság)

¹³ FAZEKAS 2000. 578–581.

¹⁴ A II. József által 1786-ban elrendelt első népszámlálás 14089 lakost állapított meg Miskolcon. FARAGÓ 2000. 153.

¹⁵ SOMORJAI 2003. 7–37.

ki. Az 1878-as árvíz általi pusztulás „segítette elő” egy új városkép megrajzolását, amit igényelt a rohamosan növekvő lakosság is.¹⁶ Az 1895-ben elfogadott városrendezési tervnek köszönhetően hatalmas infrastrukturális átalakuláson esett át Miskolc. Új utak, szobrok, terek épültek, közintézmények keletkeztek (többek között a városháza, megyeháza, városi fürdő, Népkert, Tiszai és Gömöri pályaudvar is ekkor épült), a várost körülvevő Tapolca és Lillafüred természeti adottságait kihasználva régiós turisztikai központtá alakult.¹⁷

Ezeknek a beruházásoknak köszönhetően Miskolc a 20. század első éveire egy dinamikus gazdasággal, fejlett iparral és közlekedéssel, és egy erős középosztállyal rendelkező, céltudatosan fejlődő várossá tették. Ahhoz azonban, hogy a település tovább haladjon a nagyvárossá fejlődés útján, két fontos dolognak kellett megvalósulnia. Egyrészt Miskolcnak önálló törvényhatósággá kellett válnia, hogy a vármegyei ellenőrzés alól kivonja magát, másrészt ahhoz, hogy a város minden tekintetben a régió központja legyen, egyesíteni kellett az őt körbevevő településekkel. Ezeket a célokat a kor helyi politikusai is felismerték, így az elkövetkezendő időszakban mindent elkövettek annak érdekében, hogy a törvényhatósági jogú városi cím elnyerése és az ún. „Nagy-Miskolc koncepció” megvalósuljon. Akkor még nem is sejtették, hogy a vesztes első világháború és az azt követő trianoni békediktátummal járó változások az addigi legnagyobb próbatétel elé állítják Magyarországot és vele együtt az országhatáron belül maradt településeket.

Miskolc az önálló törvényhatósági jogú város (1909), a Törvényhatósági Bizottság

A város vezetése a 19. században háromszor tett kísérletet a szabad királyi városi cím elnyerésére. Az első sikerességét az 1848–49-es szabadságharc és annak leverése akadályozta meg. A kiegyezést követő közigazgatási átszervezés után Magyarországnak csak 25 törvényhatósági jogú városa lett, melyből a lakosságszámot tekintve csak 10 előzte meg Miskolcot. Így 1873-ban joggal készített felterjesztést Miskolc vezetése, ám – mivel az a vármegyei gyűlésen nagy ellenállást váltott ki – az el sem jutott a belügyminisztériumhoz.¹⁸ A harmadik kísérlet, a városi közgyűlés által 1890. december 29-én elfogadott, előbb a vármegye törvényhatósági bizottságához, majd gr. Szapáry Gyula akkori miniszterelnökhöz intézett felterjesztés egész konkrét képet ad a város állapotáról:

Miskolcz r. t. város Borsod megyében a Bükk tövében, ott hol a nagy magyar síkság kezdődik, hazánk egyik legszebb vidékén fekszik. Még a jelenlegi forgalmi eszközök – a vasút – nem voltak, az al- és felföldet összekötő kereskedelmi gócpont volt. – Ma, központi helyzeténél fogva kiindulási pontja az ország legfontosabb, minden irányban szétágazó vasúti vonalainak. Népeisége 1890-ben katonaság nélkül 30.408 tiszttaajkú magyar lakos. Ma lakossága közel 35.000 fő. Házainak száma 5.600, lakosainak foglalkozása a kereskedelem, ipar, a mezőgazdaság és legutóbb gyárak keletkezésével a gyáripar. Belélete eleven, mozgékony, kereskedelmi forgalma élénk, minőt kevés vidéki város mutathat fel. Székhelye két püspöknek, nyolcz különböző felekezetű lelkésznek, közoktatási intézményei: egy fő- és egy algymnásium, polgári, kereskedelmi, ipari iskolái, két felső leánynevelő intézet, községi és felekezeti népiskolák. Mindennemű jótékonsági, társadalmi emberbaráti intézeteinek száma nagy. Van állandó székháza. Székhelye a magyar királyi államvasutak üzletvezetőségének, ipar- és kereskedelmi kamarának. Van királyi törvényszéke, pénzügyigazgatósága, dohánybevéltő hivatala, hat pénzügyintézete, több gyára, három vaspálya udvara, telefon hálózata, közeli építés alatt villamosvasútja, gázvilágítása, kövezett utcáinak, aszfalt és kőjárdáinak száma évről évre nő. Székhelye egy hadosztály, egy dandár és egy m. kir. honvédegyezred parancsnokságának. Egy ezred gyalog, fél ezred lovasság és honvédségből álló helyőrsége elsőrendű laktanyában van elhelyezve, és a most egy félezred tűzérség számára épülő laktanyák, elfoglalása után Miskolcz város katonai tekintetből is, egyike lesz a legfontosabb állomásoknak. Miskolcz város folyó évi költségvetésében 169.549 frt. rendes bevétellel szemben 231.579 frt. rendes kiadás, a 187.146 frt. rendkívüli bevétellel szemben 196.259 frt. kiadás van előirányozva. A hiányt 35% községi pótdátó fedezi.¹⁹

¹⁶ Miskolc lakossága az árvíz évében kb. 23.000 főre tehető. Vö.: DOBROSSY 1994–2003. 9. 250.

¹⁷ DOBROSSY–OLAJOS 2003. 195–279.

¹⁸ DOBROSSY 2009. 57–69.

¹⁹ DOBROSSY 2009. 57–69.

Hiába azonban a város fejlettsége, a vármegyének nem volt érdeke, hogy Miskolc elnyerje önállóságát, így ez a törekvés ismét falba ütközött. Ahogy Tarnay Gyula alispán fogalmazott 1904-ben: „Miskolc nélkül a megye vezetése nem képzelhető el.”²⁰

Így ismét a politikai lobbitevékenység időszaka következett, azonban sem a kormányváltások, sem a megye kitartó állásfoglalása nem kedvezett az ügynek, annak ellenére, hogy Miskolc infrastruktúrája továbbra is fejlődött. Az önállósodásra irányuló kérelmet egyaránt eljuttatták Wekerle Sándor (1892–1895), Bánffy Dezső (1895–1899) és Széll Kálmán (1899–1903) miniszterelnökhöz. Utóbbi a következő üzenetet küldte a város elöljáróinak: „... jogosnak tartja a város kérését, de azt kéri legyünk egy kicsit nyugodtan, az általános közigazgatási reform munkája oly közel van, hogy attól csak nagyon kevés idő választ el, és akkor Miskolcz kétségtelenül első helyen kvalifikált arra, hogy törvényhatósági jogot nyerjen.”²¹

A közigazgatási reform azonban késett, és igazi áttörést csak Wekerle második kormánya (1906–1910) alatt sikerült elérni. Ebben nagy szerepe volt gr. Andrássy Gyula (1906–1910) belügyminiszternek, aki Bizony Ákos miskolci képviselővel ápolt jó kapcsolata révén közbenjárta a város ügyében, és nem sokkal később a képviselőház jóváhagyta Miskolc kérését. Az 1907. évi 51. törvénycikk rendelkezett arról, hogy milyen feladatokat kell elvégeznie a városnak:

LI. Törvénycikk Miskolcz rendezett tanácsú városnak törvényhatósági joggal felruházásáról.

1. Miskolcz rendezett tanácsú város 1909. évi január hó 1-ső napjától kezdődőleg törvényhatósági joggal ruháztatik fel.
2. Az átalakulással kapcsolatos intézkedéseket Miskolcz r. t. város képviselőtestülete az 1908. év folyamán olyan időben köteles megtenni, hogy a város törvényhatósági bizottsága és tisztikara még az 1908. év előtt megalakítható legyen.
3. Miskolcz r. t. városnak az átalakulással kapcsolatos határozatai és szabályrendeletei közvetlenül a belügyminisztériumnak mutatandók be jóváhagyás végett.
4. A törvényhatósági bizottság megalakulásáig a törvényhatósági igazoló választmány teendőit a városi tanács, a bíráló választmány teendőit pedig a képviselőtestület végzi, melynek határozata ellen a m. kir. közigazgatási bíróság előtti eljárásnak van helye.
5. Borsod vármegye és Miskolcz város között az átalakulás következtében támadó vitás kérdéseket, amennyiben a két törvényhatóság között egyetértő megállapodás nem jönne létre – végérvényesen a belügyminiszter dönti el.
6. Borsod vármegye választott tisztviselőinek 1907. év végével lejáró hivatali megbízatása, úgyszintén Miskolcz r. t. város képviselőtestülete választás alá eső tagja fele részének 1908. év folyamán lejáró tagsági joga és választott képviselőinek szintén 1908. év végéig meghosszabbíttatik. Borsod vármegye törvényhatósági bizottsága 1908. év folyamán újból alakíttatik. Ez az új törvényhatósági bizottság választja meg 1908. év végén a vármegyék választás alá eső tisztviselőit 5 évi megbízatással. Egyebekben 1908. év folyamán a régi törvényhatósági bizottság működik.”²²

1908-ban így elkezdődhettek a megye és a város közötti tárgyalások, amelyek nem voltak feszültségtől mentesek, hiszen tisztázni kellett az anyagi természetű kérdéseket, mint például a közös beruházások és az arra felvett kölcsönök visszafizetését. A város végül 20.000 koronát fizetett a megye számára, ami a kétmillió költséggel, a megye által finanszírozott vízvezeték-hálózat kiépítéséhez képest minimális összeg volt. A megegyezést a városi közgyűlés 1908. december 9-én, a vármegye közgyűlése két nappal később hagyta jóvá. Ebből a szempontból fontos a fentebb idézett törvény 3.§-a, amely megakadályozta, hogy a megye beleavatkozzon a város életébe. Ennek hiányában a szétválás sokkal lassabban mehetett volna végbe, hiszen a vármegyei vezetés sikerrel akadályozhatta volna meg a szabályozás átalakítását.²³

²⁰ DOBROSSY 2009. 57–69.

²¹ DOBROSSY 2009. 13–21.

²² DOBROSSY 2009. 57–69.

²³ DOBROSSY 2009. 57–69.

Ekkor alakultak ki az új miskolci választókerületek is. Hét körzetben összesen 82 képviselőt választhattak a szavazásra jogosultak (az akkori választójog szerint ez Miskolc lakosságának 6,1%-a volt). Újabb 82 személlyel, a legtöbb adót fizető virilisekkel kiegészülve alakult ki a város 164 tagjából álló képviselőtestület. Szintén fontos feladat volt a város szervezeti szabályrendeletének az elkészítése, melyben a város közigazgatási rendszerének alapjai rögzítették. Ebben a dokumentumban szabályozták a település törvényhatósági bizottságának, városi tanácsának, árvaszékének, polgármesterének és rendőrségének jogkörét. 1908 júniusára készült el, majd kisebb módosítások után novemberben fogadta el a belügyminiszter.²⁴

Mivel Miskolc és vezetése minden feltételt teljesített, így 1909. január 1-jétől hivatalosan is törvényhatósági joggal felruházott város lett, közgyűlése így már új összetételében kezdte meg munkáját Kubik Béla főispán (1909–1910) elnökle és Szentpáli István polgármestersége (1902–1912) alatt.

I. világháború, őszirózsás forradalom, Tanácsköztársaság, Miskolc megszállása

Miskolc önálló törvényhatóságként fokozatosan valósította meg a térség nagyvárosának létrehozását, az ipari-kereskedelmi-pénzügyi-szellemi központtá válást. Ennek anyagi bázisaként 2,5 millió korona hitelt vett fel három budapesti pénzintézetből, melyet 50 év alatt, évi 5,4%-os kamattal kellett megfizetnie.²⁵

Az első világháborúban a város leginkább a fegyvergyártás miatt volt jelentős. Miskolcon állomásozott a 10-es és a 65-ös honvéd gyalogezred is, és innen indultak galíciai, román, orosz, olasz frontvonalakra. Az első világháborút kísérő kolerajárványban több mint 5000 miskolci veszítette életét.²⁶ A vesztes háború következtében a Monarchia széthullott, miután nem tudott megbirkózni a világégést követő országos gazdasági, politikai, morális válsággal és a birodalomban élő nemzetiségek függetlenségi törekvéseivel. Ebben a demoralizáló közhangulatban alakult meg 1918 októberében Károlyi Mihály kormánya. A Nemzeti Tanácsot 3 politikai párt alkotta: a Károlyi-féle Függetlenségi és 48-as párt, a szociáldemokraták és a polgári radikális csoport. Ezek közül Miskolcon egyedül a munkásokat tömörítő szociáldemokrata pártnak volt társadalmi bázisa. A polgárság nagy része elhatárolódott a politizálástól, kisebb részük vagy a függetlenségi, vagy a Munkapárt felé tendált, míg a Károlyi-féle pártnak még helyi csoportja sem jött létre. Így elmondható, hogy az őszirózsás forradalom nem aratott osztatlan sikert a városi lakosság körében, annak ellenére, hogy október 29-én a város munkássága kinyilvánította, hogy támogatja a Nemzeti Tanácsot és törekvéseit.²⁷

Az őszirózsás forradalom eseményei alatt 3 miskolci politikus nevét érdemes megemlíteni. Bottlik József (1873–1933) borsodi főispán, a Függetlenségi Párt vezető személyisége volt, mikor azonban a Wekerle-féle Alkotmánypárt politikai paktumot kötött a Munkapárttal, Bottlik tiltakozásul lemondott főispáni címéről. A Függetlenségi Párt és az egész miskolci politikai elit kiemelkedő alakja volt Bizony Ákos (1846–1922) ügyvéd, országgyűlési képviselő, aki ebben az időszakban aktívan részt vett a parlamenti életben. Miután a fővárosban biztossá vált a Nemzeti Tanács hatalomátvétele, a város elöljárói döntöttek a tanács miskolci végrehajtó bizottságának megalakításáról (később így tett Borsod vármegye is), melynek elnöke Szentpáli István polgármester, ügyvezető alelnöke Reisinger Ferenc lett. A városvezetés állásfoglalása után a város összes szervezete, egyesülete és katonasága is kifejezte lojalitását a forradalom mellett. Ezzel lezajlott a polgári demokratikus forradalom Miskolcon, melynek legitimitásához nagyban hozzájárult, hogy a belügyminiszter az elismert és népszerű Bottlik Józsefet kérte fel az ügyek további intézésére. A november 1-jei népgyűlésen 20–25000 miskolci vett részt, ahol a végrehajtó bizottság tagjai bejelentették a forradalom győzelmét.²⁸

²⁴ DOBROSSY 2009. 57–69.

²⁵ DOBROSSY 2009. 57–69.

²⁶ 1910-ben 51 459, 1920-ban 56 982 regisztrált lakosa van Miskolcnak (nem beleszámítva Diósgyőrt és a környező településeket. FARAGÓ 2007. 9–47.

²⁷ SOMORJAI 2007.

²⁸ SOMORJAI 2007.

Ezt követően hamar megindult a pártok versengése a Nemzeti Bizottság vegyes összetételéből adódóan. Miután a polgárság apolitikus hozzáállása változatlan maradt, ebből a csatából a miskolci és vasgyári munkásságra támaszkodó szociáldemokrata párt jött ki győztesen, hiszen a többi politikai szerveződésnek továbbra sem volt társadalmi bázisa a városban. A Miskolcon megfigyelhető politikai átrendeződés – hogy ti. a szociáldemokraták szervezettségük révén jutottak lépéselőnyhöz a polgári és konzervatív erőkhöz képest – országos jelenség. A baloldalnak az ilyen típusú szervezettsége később a jobboldal politikai erőit is stratégiájuk újragondolására készítette. Ezzel párhuzamosan a város súlyos ellátási és élelmezési gondokkal küzdött, mindezt tetézte az országos szinten, így Miskolcon is tomboló spanyolnáthajárvány. A gondok orvoslására népkonyhákat és járványközpontokat igyekeztek felállítani.²⁹ Ebben az időszakban sorra kerültek Miskolcra a Felvidékről áthelyezett katonai és polgári intézmények, melynek hatására – elsősorban a helyi sajtóban – ismét felbukkantak a Miskolcot és a környező településeket egyesíteni szándékozó ötletek:

*Ha Szabadka szerb marad, Kolozsvár román és Pozsony csehszlovák impérium alá kerül, úgy Budapest után a harmadik legnagyobb városa lesz az országnak Miskolc [...] Miskolc azonban még nagyobb kulturális fejlődésre hivatott. Ha Temesvár román, vagy szerb fennhatóság alá kerül, úgy a Temesvárra tervezett műegyetem legnagyobb reflektánsának Miskolc tekinthető.*³⁰

A Nagy-Miskolc koncepció megvalósítása jó ütemben haladt, előbb a Vasgyár, majd a Martintelep vezetése is rábólintott a csatlakozásra, Hejőcsaba és Diósgyőr még kivárt.³¹

Az országban uralkodó kormányzati válság ellenére 1919 áprilisára kiírták az országgyűlési választásokat. Februárban az 1919. évi VIII. néptörvény értelmében Miskolcon is felállították a néptanácsot, mely a Nemzeti Bizottság hatáskörét vette át a politikai helyzet normalizálódásáig. Azonban a semmiből hatalomra kerülő kommunisták minden előzetes tervet átírtak, így az egyesítési törekvések is kútba estek.³²

A Tanácsköztársaság hatalomátvétele nem ütközött különösebb ellenállásba Miskolcon. A budapesti események ismeretében megalakuló Borsod-miskolci Munkások, Katonák és Földnélküli Parasztszegények Tanácsa kiáltványában felszólította a lakosságot a békés átállásra. A kiáltvány egyik aláírója Reisinger Ferenc volt. A Forradalmi Kormányzótanács határozata alapján szervezték át a város vezető testületét, amely szinte változatlan felállásban, erős állami kontroll alatt folytatta munkáját, felelősködve a Tanácsköztársaságra. Az átszervezést követően Miskolcon is államosították a magánkézben lévő gyárakat, üzemeket. 1919. április 20-án a Kormányzótanács elnöke, Garbai Sándor látogatott Miskolcra, ahol beszédében a Tanácsköztársaság fegyveres védelmére hívta fel a figyelmet. Az intervenció csapatok támadása után a legtöbben már megkérdőjelezték a Tanácsköztársaság törvényességét.³³

1919. május elsején a helyi lapok már nyíltan tárgyalták a város megszállását.³⁴ Mivel Miskolcon nem volt hadsereg, a városi direktórium még ezen a napon döntött Miskolc feladásáról, így másnap a Szentpéteri úton, délután 6 órakor találkozott a város 4 tagú küldöttsége a cseh csapatokat vezető olasz ezredessel. A megállapodás értelmében a csehek nem kívántak beavatkozni a város ügyeibe, csupán a fegyverek beszolgáltatásához és ahhoz ragaszkodtak, hogy a nagyobb döntésekről írásban értesítsék őket. Az átadás Diósgyőrrre és a Vasgyárra is vonatkozott, amely május 6-án történt meg. A csehek nem vonultak tovább, így az arcvonal a város határán húzódott. Mivel a csehszlovák parancsnokság elrendelte a férfilakosság besorozását a hadseregbe, aki tehette, igyekezett átmenekülni a demarkációs vonalon túlra, csatlakozva a Vörös Hadsereg készülő ellentámadásához. A magyar hadsereg május 20-án indult el Miskolc visszaszerzéséért, és viszonylag gyorsan, még aznap vissza is foglalták a várost.³⁵ A csehek pár nap alatt sikerült kiűzni a megye egész területéről, a városban így újra megkísérelték a direktórium felállítását. Július 8-án Kun Béla látogatott Miskolcra. Ekkor még a lakosság üdvözölte a

²⁹ SOMORJAI 2007.

³⁰ *Reggeli Hírlap* 1918. dec. 11.

³¹ SOMORJAI 2007.

³² SOMORJAI 2007.

³³ SOMORJAI 2007.

³⁴ *Reggeli Hírlap* 1919. máj. 1.

³⁵ SOMORJAI 2007.

Kormányzótanács vezetőit, azonban a front közelsége, az országos belpolitikai válság miatt a közhatalom egyre romlott. Augusztus 2-án táviratban tudatták Miskolccal, hogy a Kormányzótanács lemondott, így új kormány vette át a hatalmat. A város vezetése felelködött, hogy a nyugalom fenntartása érdekében a helyén marad. Augusztus 4-én a román csapatok – Párizs tiltakozása ellenére – megszállták Magyarország nagy részét, így Miskolcot is. A román megszállás a város számára sokkal nagyobb megpróbáltatással járt, mint a cseheké. A román hadsereg parancsnoksága azonnali statáriumot vezetett be, betiltotta a helyi lapokat, politikai pártokat, és elrendelték az 1918. október 30-a előtti állapotok visszaállítását. Ezzel egy időben megindult az őszirózsás forradalom és a Tanácsköztársaság vezetőinek számonkérése, letartóztatása. Az újonnan megválasztott főispán, Gedeon Aladárt utasították a miskolci politikai elit „bűnrészességének” felülvizsgálatára, azonban a nagy befolyással bíró Szentpáli-Hodobay-Haller csoport megakadályozta annak maximális végrehajtását. Ennek oka az volt, hogy a 1918–1919-es forradalmak alatt a város vezetése gyakorlatilag nem változott, hiszen igyekezett idomulni az épp aktuális kormányhoz, hogy a város működésének folytonosságát fenntartsák. Ebből kifolyólag a város vezetését nem az épp aktuális „forradalom” ideológiai céljai vezették, hanem a városhoz fűződő lojalitás, ami miatt nem indokolt a politikai elit nagy részének letartóztatása. Szentpáliéknek végül sikerült azt is elérni a románoknál, hogy a „rendcsinálást” ők koordinálják, ezzel enyhítve kissé a terrort. Ennek ellenére is folytatódtak a letartóztatások, a razziák: 1919 szeptemberében 4-500 embert tartottak fogva a különböző laktanyákban, így megállapítható, hogy a román-magyar apparátus igyekezett szigorúan végrehajtani a felelősségre vonást.³⁶

Az év végén a román csapatok kivonultak az országból. A román hadsereg kivonulását december 2-án a magyar nemzeti hadsereg, az ún. Horthy-gyalogság bevonulása követte. Magyarországon szükségessé vált a belső erőviszonyok és az ország államformájának tisztázása, a végrehajtó hatalom, a parlament és a politikai pártok újbóli törvényesítése.

Az őszirózsás forradalom majd a Tanácsköztársaság bukása után három komolyabb politikai irányzat említhető meg Miskolcon: a polgári liberálisok, a keresztény-nemzeti jobboldali erők és a szociáldemokraták. A polgári liberális szárnyhoz köthetők a korszak „nagy nevei”, többek között Szentpáli István polgármester, Hoboday Sándor helyettes polgármester és Tarnay Gyula főispán. A város vezető hivatalnokainak egy része, a zsidó származású pénzemberek, a nagypolgárság, a kereskedők és a földbérlők képviselték a miskolci liberálisokat. A keresztény-nemzeti táborhoz köthetők a középirtokos dzsentri városi tisztviselők, a katonatisztek, az Erdélyből menekült alkalmazottak, a nagyszámú MÁV-tisztviselő és a város értelmiségének, oktatóinak és nem meglepő módon az egyház alkalmazottainak nagy része. Legismertebb képviselőik Lichtenstein László bankelnök, későbbi miskolci főispán, Görgey László vármegyei tisztviselő, Ottlyk Árpád, a Magyar Országos Véderő Egylet (MOVE) helyi vezetője voltak.³⁷

A korábban már említett szociáldemokratáknak annak ellenére maradt erős bázisa, hogy vezetőik mindkét forradalomban jelentős szerepet játszottak. A Tanácsköztársaságban való részvétele miatt házi őrizetben lévő Reisinger Ferenc továbbra is otthonából irányította a pártot, de 1920. május 21-én őt is felmentették két másik kommunista vezetővel (Groszmann Zsigmond, Pelyhe János) együtt, hiszen a proletárdiktatúra első szakaszában (a cseh megszállás előtt) megfékeztek a szélsőséges politikai nézetek térnyerését a városban. Az SZDP a politikai nyomás ellenére nem volt esélytelen az 1920-as választásokon, azonban hiába készültek pártvezetésbeli jelöltekkel a miskolci választásra, a párt vezetése végül úgy döntött, hogy nem indul a választásokon, miután országos szinten nem érezték, hogy nagyobb eredményt érhetnének el.³⁸ A nemzetgyűlési választásokat megelőzően látogatott Miskolcra Horthy Miklós is, demonstrálva a románok kivonulása utáni hatalomátvételt.³⁹

³⁶ SOMORJAI 2007.

³⁷ SOMORJAI 2007.

³⁸ SOMORJAI 2007.

³⁹ SOMORJAI 2007.

A fentiekből kiderül tehát, hogy ebben a válságos időszakban a miskolci politikai elit elsődleges célja a város működésének zavartalan fenntartása volt, függetlenül attól, hogy éppen milyen politikát képviselt Magyarország kormánya. Ennek a hozzáállásnak köszönhető az is, hogy a cseh és a román megszállás alatt is sikerült a város vezetésének a központi irányítást fenntartania, így az idegen jelenlét nem vezetett nagyobb pánikhoz, ugyanakkor a megszálló erőket is sikerült „jobb belátásra” bírniuk. Az idegen hatalmak kivonulása után a különböző politikai erők személyi összetétele számottevően nem változott, így a város céljai sem, és amint lehetőség adódott rá, a városvezetés ismét nyitott a Nagy-Miskolc terv megvalósítása felé. Sajnos az újonnan bekövetkező, minden eddiginél nagyobb országos válság ismét keresztülhúzta a városvezetők számításait.

A Törvényhatósági Bizottság működése a trianoni döntést követően

1920. június 4-én Magyarország aláírta a trianoni békeszerződést, mely kétséget sem hagyott afelől, hogy az első világháború vesztesei a nagyhatalmi politika áldozatául estek, annak igazságtalansága előre vetítette a második világháború kitörését. A Párizs környéki békék Magyarország számára jártak a legsúlyosabb következményekkel, hiszen átalakítva a közép-európai erőviszonyokat, végzetesnek tűnő feltételeket szabtak hazánknak mind társadalmi és gazdasági, mind etnikai értelemben. Amellett, hogy tiszta, homogén magyarságú területek szakadtak a határokon túlra, a békeszerződés következtében megszűnt az erős, mind nyersanyagában, mind felvevőpiacában önálló belkereskedelemmel rendelkező Osztrák-Magyar Monarchia. Ez a sokként ható döntés erősen rányomta bélyegét a két világháború közötti Magyarországra, amelyet szinte a semmiből kellett – mind gazdasági, mind társadalmi – értelemben újjáépíteni. A döntést 1921. július 26-án ratifikálta a magyar nemzetgyűlés, mégis a kor közvéleményének döntő többsége ideiglenesnek tekintette az új határokat. Egyre inkább teret nyert a revíziós gondolat, a „Nem nyugszunk bele!” mentalitás, így nem is lehetett más a korszak politikájának legfőbb irányvonala.

A trianoni békediktátum okozta közhangulat Miskolcon sem különbözött az országos átlagtól, annak ellenére, hogy a város az új határokon belül maradt, így továbbra is Magyarország részét képezte. A döntéssel járó városi következményeket és problémákat később tárgyalom, most arra térnék ki, hogy a miskolci Törvényhatósági Bizottság tagjaiból milyen reakciókat váltott ki a békeszerződés. Ennek tanulmányozására célszerű a bizottság közgyűléseinek jegyzőkönyveit megvizsgálni. Szerencsénkre a trianoni döntéssel kapcsolatos képviselői felszólalásokat e jegyzőkönyvek szó szerint lejegyezték (ez akkor történhetett meg, ha arra egy képviselő külön kérte a jegyzőkönyvvezetőt, és azt a bizottság megszavazta), így azokat én is változtatások nélkül tudom közölni.

Az 1920. február 5-i közgyűlés Gedeon Aladár főispán elnöklete alatt először Magyarország államformáját tárgyalta. A városvezetés a jogfolytonosságot követelő korszellemnek és az új politikai realitásnak megfelelően döntött a városkormányzat jövőbeli rendszeréről, amely a 3886/1919. sz. kormányrendeleten alapulva részben visszaállította, részben korszerűsítette a dualizmus kori közigazgatási viszonyokat.⁴⁰ Gedeon Aladár az ország államformájával kapcsolatban a következőket mondta:

Határozott meggyőződéselem, hogy az ezer éves magyar hazának fényét, területi integritását csak a királyság intézménye biztosíthatja. Ragaszkodik törvényhatóságunk alkotmányunk azon sarkalatos jogához, hogy a Pragmatica Szankció megszűntével a nemzet éljen a szabad királyválasztás jogával. Kimondja törvényhatósági bizottságunk, hogy mindaddig, amíg a nemzet királyválasztás jogával élve, Szent István koronájának viselőjét megválasztja, az ország kormányzása ideiglenes kormányzóra bízassék, aki a nemzetgyűlés és a független kormánnyal együtt intézi az ország kormányzását.⁴¹

A törvényhatóság tehát egyértelműen foglalt állást a királyság intézménye mellett, a király megválasztásáig kormányzóra bízva az ország ügyeit. Mivel a trianoni békeszerződés tervezete már ekkor ismert volt – és tartalma a június 4-i aláírásig lényegében nem is változott –, így arra is reflektált a főispán:

⁴⁰ STIPTA 2003. 87–118.

⁴¹ MNL BAZML IV. 1903/a 12. k. 5. kgy./1920

Miskolcz város törvényhatósági bizottsága hazafias fájdalommal vette tudomásul az antant által részünkre diktált békefeltételeket. Mélységes fájdalommal látja, hogy az ezer éves Magyarország teste feldaraboltatik, területi integritásunkat a győzők kényük kedvük szerint tiporják. Ezen békefeltételek nem csak országunk ezer éves alkotmányát sértik meg, hanem ipari, kereskedelmi és gazdasági életünket is megfojtják, és oly területek szakítottak el az ország testéből, amelyek nélkül országunk a közgazdasági pusztuláshoz jut. Lehetetlennek tartjuk, hogy mindezen körülmények ne javunkra esnének a békefeltételek végleges megállapításánál, mert meg vagyunk győződve arról, hogy a győzők sem óhajtják egy az országnak teljes pusztulását, részint saját érdekünk is megköveteli, hogy Európa kellős közepén oly rendezett viszonyokat teremtsenek, melyek a mai körülmények között, ha nem is megnyugvással, de élni akaró nemzetre nézve létföltételként elfogadhatók. És éppen ezért Törvényhatósági Bizottságunk azon kérelemmel fordul az összeülő Nemzetgyűléshez és a magyar kormányhoz, hogy illetékes helyen kellő formában fejezze ki tiltakozását területi integritásának megsértése és ezzel együtt nemzetünk feldarabolása ellen keressen módot és alkalmat annak a bizonyítására, hogy az ezer éves Magyarország ily módon szétadarabolása sem a győzők által hirdetett világbéke szellemének, sőt az egységes Magyarország területén élő nemzetségek akaratának sem felel meg.⁴²

A május 12-i rendkívüli közgyűlésen – melyet a trianoni békekötés aláírása ügyében intézett felirat elfogadása miatt tartottak – hangzottak el olyan beszédek, melyek hűen tükrözik a korszak politikusaiknak véleményét. Gedeon Aladár ekképpen vezette fel a közgyűlést:

Tisztelt Közgyűlés! Történelmünkben talán a legválságosabb időket éljük. Sok nehéz időt megéltünk már, de ilyet soha. Fogadjuk ezeket a nehéz időket férfias elszántsággal. Ne az érzelmekre hallgassunk, hanem higgadt megfontolással, nyugodtsággal és kemény szívvel [...]. A nehéz időkben felejtünk el minden viszálykodást, hanem fogjunk össze és igyekezzék megtenni mindenki a maga kötelességét. Összetartva és egymást támogatva nincs mit búsulnunk. Hiszen ez a nemzet oly szép múltra tekinthet vissza és erősen hiszem, hogy szép időket fog élni.⁴³

Később a bizottság a következő határozatot hozta:

Miskolcz város közössége az entente hatalmak részéről a legfelsőbb tanács által 1920. évi május hó 5-én átnyújtott békeszerződést, mely Magyarországot az ezer év óta ide tartozó területeitől fosztja meg, s amely a népszavazást még a túlnyomóan magyarok által lakott területeken sem rendeli el a népjogokkal ellentétben állónak tartja. Ezenkívül közgazdasági szempontból is sérelmes és igazságtalan s emellett teljesíthetetlen is. A békeszerződés csak visszavonást, ellentéteket és nyugtalanságot fog támasztani, amely örökös viszálykodást teremt, s ezáltal Európa békéjét minduntalan veszélyeztetni fogja. Magyarország ennél fogva ebbe a békébe sohasem fog belenyugodni, s ellene mi is a leghatározottabban tiltakozunk. Remélve és bízva azonban abban, hogy a népszövetség által Magyarország régi határait rövid időn belül ismét visszakapja és összes sérelmei orvosolva lesznek, a békeszerződés aláírásának elhatározását az illetékes tényezőkre bízva tudva azt, hogy elhatározásukat csak az ország jól megfontolt érdekei fogják vezetni.⁴⁴

Talán Bizony Ákos képviselő beszéde érzékelteti leginkább a magyar emberek fájdalmát, felsorolva több olyan indokot, amely a döntés igazságtalanságát bizonyítja, és amivel a mai napig nem lehet vitatkozni:

Mélységes megdöbbenéssel és a világtörténelemben páratlan igazságtalanság felett érzett felháborodással értesülünk mindnyájan arról, hogy a legfőbb béketanács több hónapi megfontolás után, tehát nem elhirtelenkedve, hanem megfontolt elhatározással továbbra is fenntartotta azokat a békefeltételeket, amelyeknek embertelenségéről és a szó legszorosabb értelmében vett keresztülvihetlenségéről minden józanul gondolkozó ember meg van győződve nem csak Magyarországon, hanem külföldön is.

Szét akarják darabolni a történelmi Magyarországot. Hazánk szent földjének melyet őseink vére és könnye 1000 éven át öntözött kétharmad részét, lakosságának több mint felét akarják elszakítani és körülbelül 3 és fél millió azon magyarul beszélő honpolgárok száma, akiket oda akarnak dobni martalékul a náluknál sokkal alacsonyabb műveltségű balkáni hordáknak. El akarják tőlünk venni

⁴² MNL BAZML IV. 1903/a 12. k. 6. kgy./1920

⁴³ MNL BAZML IV. 1903/a 12. k. 106. kgy./1920

⁴⁴ MNL BAZML IV. 1903/a 12. k. 107. kgy./1920

Erdélyt, a Magyar Szent Korona drága gyöngyszemét, az egész magyar felföldet bányával, erdőségeivel, el gyárainkat, vízi erőinket, sónkat, földgázunkat. El akarják venni a Bánátot, a világhírű magyar búzatermő helyet.

Nyersanyag hiányában lehetlenné akarják tenni szép virágzásnak indult iparunk fejlődését, sőt fennmaradását is. Működési terüinktől megfosztva nem csak intelligenciánk, de az ipari munkások nagy része is kivándorlásra lenne kényszerítve. És mindez miért? Hát mit vétettünk mi? Millerand francia miniszterelnök a békefeltételek mellett átadott kísérő levelében körülbelül ezeket mondja: A legfelsőbb tanács nem feledhette el felelőssége azon részét, mely Magyarországot terheli, másrészt szem előtt kellett tartani azon általános érdekeket is, amelyek felett örködni kell. Azzal vádol bennünket, hogy „részünk van a háború előidézésében”, „nemzetségeinkkel rosszul bántunk, elnyomtuk őket”, azt mondja, hogy „az általános érdekek követelik szétarabolásunkat”.

Méltóztatassanak megengedni, hogy ezekkel a kijelentésekkel kissé behatóbban foglalkozzam. Nem tudom, tájékozatlanság vagy pedig rosszakarat-e az a vád, hogy részünk van a háború előidézésében. Magyarország nem akart háborút, nekünk hódításokra semmi szükségünk nem volt, nekünk úgy is sok volt nemzetiségünk, azoknak számát szaporítani öngyilkosság lett volna. Már Bosznia okupációját is egyhangúlag helytelenítette a magyar közvélemény, mikor pedig a Szerbiához intézett ultimátum elhatározatott, Tisza István akkori miniszterelnök jegyzőkönyvbe vétette a koronatanácsban, hogy győzelem esetén is legfeljebb stratégiai határ kiigazításokról lehet szó, de annexióról nem. Ez a kikötés is azt bizonyítja, hogy nem akartunk háborút. De nem akart a Monarchia sem, sőt Németország sem. Nem akarta a háborút a Habsburg dinasztia sem, hiszen Ferencz József békeszeretete általánosan ismeretes volt, ők a háborúban mit sem nyerhettek, de mindent kockáztattak.

A háborút előidézték a francia revans eszme, az angol féltékenység, az orosz vágyakozás Konstantinápoly után, és a szerbeknek Oroszország által szított nagy szerb aspirációi.

Az entente hatalmak talán azért neheztelnek ránk, hogy nem lettünk mi is árulók, mint a csehek? Előttük talán bűn az, hogy a Magyar nemzet lojális, szerződésű és becsületes?

Az utóbbi századok folyamán többször tettünk kísérletet függetlenségünk kivívására, ugyan támogatták-e elszakadási törekvésünkben a nyugati hatalmak? Nem, sőt dogma volt náluk, hogy az európai egyensúly szempontjából egy erős Ausztriára szükség van. XIV. Lajos francia király támogatta ugyan egy ideig II. Rákóczy Ferencz felkelését, de csak addig, míg szüksége volt rá, aztán békét kötött és cserben hagyott bennünket, ugyanígy járt el III. Napóleon is, az 1859-iki olasz háború alkalmával.

Támogatott-e bennünket Francia ország vagy Anglia az 1848-49-iki szabadság harcokban? Nem köszönösen nézték, hogy az orosz hadsereg letiporjon bennünket.

Láttuk, hogy külföldi támogatásra nem számíthatunk 1867-ben sem. Kibékültünk a dinasztiaival, Ferencz Józsefet magyar királlyá koronáztuk, hűséget esküdtünk neki, teljesítettük hűségesen is a pragmatika szankciójában vállalt kölcsönös védelmi kötelességünket. Az első vád, az indok tehát, mellyel ezeket az embertelen és igazságtalan békefeltételeket indokolják, teljesen hamis és tarthatatlan.

De hamis és tarthatatlan az a vád is, hogy mi rosszul bántunk a nemzetiségekkel. Nincs állam egész Európában, amely olyan kedvezően, sőt dédelgetve bánt volna nemzetiségével, mint mi. Hiszen nem egyenjogúak, de kiváltságosak voltak. Hát ugyan miként őrizhették volna meg nyelvüket, faji sajátosságukat, századokon keresztül, ha elnyomtuk volna őket? De a nemzetiségek, eltekintve néhány fanatikustól, aki fajrokonait ellenünk izgatták, mindig meg is voltak elégedve. Fényes bizonyíték erre az, hogy bár a magyar választási törvény semmi különbséget nem tett faj vagy felekezet között, mindenkinek egy vensus az ¼ úrbéri telek, melyből a nemzetiségek kezén jóval több volt, mint az alföldön a magyarokén, tehát ha a magyar képviselőházban érvényre akarták juttatni a maguk politikáját, azt bármikor megtehették volna, sőt a 40 horvát szavazat segítségével még többségbe is kerülhettek volna. Mégis mit láttunk? A képviselőházban alig volt 5-6 nemzetiségi képviselő. Talán a választási visszaélések okozhatták ezt? Nem, hiszen 1906 évben, amidőn teljesen tiszta választások voltak, csak 12 nemzetiségi képviselő volt a parlamentben.

A nemzetiségek tehát önként választottak maguknak magyar nyelvű képviselőket. Azután a törvényhatóságoknak joguk volt a jegyzőkönyvi nyelvüket megállapítani, és mégis az egész országban alig akadt törvényhatóság, ahol más nyelvet választottak volna, mint a magyart, pedig könnyen megtehették volna. Hiszen Brassó városában megtették jegyzőkönyvi nyelvnek a németet és a román, a magyart nem, pedig a lakosságnak több mint 1/3-ad része magyar anyanyelvű.

Magyarország 1000 éven át nem követett el annyi atrocitást a nemzetiségekkel szemben, mint a románok, szerbek és csehek a megszállás néhány hónapja alatt ellenünk.

Lássuk már most, az általános érdekeket, mi haszna van Európának vagy a nyugati hatalmoknak abban, hogy megsemmisítsenek egy olyan nemzetet, amely nyugat Európának ezer éven át védőbástyája volt? És hatalomra juttassák a félbarbár románokat, az orvgyilkos szerbeket és az áruló cseheket, akik gyávák voltak arra, hogy szabadságukért fegyvert fogjanak, de arra igen is készek, hogy 1848-49-iki szabadság harcunk leverése után beözönljenek Magyarországra csatlós szolgálatot teljesíteni az osztrák zsarnokságnak. Ezek fogják Francia országot megvédeni a németekkel szemben? Megáll az ember esze, hogyan lehet művelt népeknek ennyire eltévelyedniök.

Nem is tudom magamnak másképp megmagyarázni, minthogy az entente hatalmak szorultságukban előre lekötötték magukat és most nem tudnak a vállalt kötelezettségüktől szabadulni.

De hát mit tegyünk, gyengék vagyunk, fél Európával szembe nem szállhatunk. De bele nyugodhatunk ebbe az égbekiáltó igazságtalanságba? Tiltakozunk tehát lelkünk egész erejével és elkeseredettségével a békeszerződés ellen. Azután tegyük azt, amit Kromwell Olivér ajánlott katonáinak: Bizzatok Istenben és tartsátok szárazon a puskarókait! Értve puska alatt nemcsak a fizikai, de sokkal inkább a szellemi erkölcsi erőket is.

Készüljünk fel minden értékes magyar erő bevonásával az ország újjá építésének agymunkájára. Szeressük a hazát mindenek felett, de szeressük egymást is, mint jó testvérekhez illik, azután dolgozzunk és emlékezzünk!⁴⁵

A június 17-i közgyűlés az addigi főispán, Gedeon Aladár lemondása, majd a város szülöttje, a korábbi udvari tanácsos és bankelnök Lichtenstein László kinevezése miatt érdekes. A főispán székfoglalójában többek közt elhangzik, hogy fontos feladat az új határok következtében az állam belső rendjének, a jogfolytonosságnak a tökéletes helyreállítása, a törvények uralmának és tiszteletének újból való biztosítása, és ő is kimondja az akkori magyar politika legfőbb gondolatát, miszerint „*sosem fogunk bele nyugodni a határaink elvesztésébe.*”⁴⁶ Érdemes felidézni Lichtenstein László következő gondolatát is, amely arra a feltételezésre adhat okot, hogy a korszakban szintén voltak olyan hangok, amelyek előszeretettel mosták össze a nacionalista gondolatokat az antiszemitizmussal:

[e]zt az országot több mint egy évezreddel ezelőtt magyar honfoglalók alapították, magyarok tartották fenn jó és balsors között napjainkig. Ez irányzat hangoztatása nem antiszemitizmus, nem faji vagy felekezeti gyűlölködés, hanem etikai és erkölcsi kérdés.

Külön érdekesség az 1920. július 13-i közgyűlésen Németh Imre indítványa, amely a Szepesség búcsúlevelére vonatkozott. A Szepesség ugyanis a történelmi Magyarország felbomlása után hivatalos levél formájában búcsúzott el. Németh Imre képviselő indítványában azt fogalmazta meg, hogy a levelet keretezett formában, feketére alapozott, nemzeti színekkel ellátott fekete lepellel letakarva helyezték el a közgyűlés termében és minden iskola minden tantermében. A levél szövegét pedig az oktatók tanulják meg, annak jelentőségét magyarázzák el a diákoknak. A levélre a polgármester írjon egy ünnepélyes válaszlevelet, és emellé még egy ódai költemény megírására tett javaslatot a képviselő. A bizottság azonban az indítvány több pontját, mint az oktatói elsajátítást, az ódai költemény megírását és a levél kihelyezését elutasította. A határozat indoklása a következőképpen hangzott:

A megcsonkított Magyarország a jelenlegi állapotokat nem tekinti véglegesnek, hanem csupán ideiglenesnek és az elszakított területről nem mond le soha egy pillanatra sem, márpedig a fájdalmas búcsúzkodás, a gyászfátyol és a gyászkeret olyan színt és látszatot adna, mintha a csonka Magyarország testrészeinek búcsúzását és elszakadását véglegesnek tekintené.⁴⁷

⁴⁵ MNL BAZML IV. 1903/a 12. k. 108. kgy./1920

⁴⁶ MNL BAZML IV. 1903/a 12. k. 117. kgy./1920

⁴⁷ MNL BAZML IV. 1903/a 12. k. 141. kgy./1920

A következő rendes havi közgyűlésen (1920. október 12.) tárgyalta a bizottság a Védő Ligák Szövetségének⁴⁸ megkeresését, ami az irredentizmus ápolásával volt kapcsolatos. A bizottság döntése értelmében a határozat életbe lépésétől kezdődően a törvényhatósági közgyűlések és a polgármester által tartott mindennemű gyűlés és értekezlet a Magyar Hiszekegy című fohással indul és zárul. A közgazgatás minden nemű dokumentumára a „Csonka Magyarország nem ország. Egész Magyarország mennyország!” jelmondat kerül. A határozatot üdvözltek a közgyűlésen jelenlévők, Bulyovszky Gusztáv (a Nemzeti Casino korelnöke, főügyész) a következő beszédben hangsúlyozta a döntés fontosságát:

*E szent ima elsőprő szavai: hiszek egy Istenben, lehet annál szentségesebb hit, mint bízni, hinni a Mindenhatóban, a magyarok Istenében, ki oly sok dúló harcot, megpróbáltatást, szenvedést, de annyi dicsőséget is hozott az ezeréves nemzetre, hiszünk és bízunk, míg magyar él e szent földön. Hiszünk egy hazában, mert minden igaz magyar ember lelkébe és szívébe be kell vésve lennie a nagy költő ama magasztos szavának, hogy „itt élned, s halnod kell”, mert „e nagy világon e kívül nincsen számodra hely”. Hiszünk egy isteni örök igazságban, mert honalapító Árpád fejedelem által elfoglalt Szent István, Nagy Lajos, Igazságos Mátyás királyaink által újrateremtett dicső haza nem lehet prédája a martalócoknak, rablóknak, nem lehet, hogy e szent föld egy porszeme más nemzet rabigájában szenvedjen, nem lehet, hogy véreink jajkiáltása korbácsolja fel örökké végtelen fájdalom égbekiáltó bosszúját, mert nem lehet, hogy az ezer éves haza, mely védbástyája és rettegett hatalma volt egész Európának összetett kézzel nézze, miként fojtják életerejében, nem, ez nem lehet soha, soha, soha, míg magyar él e szent földön. Hiszünk Magyarország feltámadásában, hisz Jézust, az isteni embert megkínózták, ezután keresztre feszítették, de feltámadott, a kereszténység megváltásának öröme, Isten dicsőségére, az emberek boldogságára. Édes hazánk az átkos forradalom és kommün által kifosztva, tönkretéve, a szomszéd nemzetek által kirabolva, legyilkolva, s a trianoni béke által szétmarczangolva, megcsonkítva lett [...] S mert itt állunk megdermedve, szent imánkkal, hű fohásunkkal, hogy az annyi vérrel és dicsőséggel áztatott, magyar nemzetből mi lett. De tisztelt Közgyűlés! A Magyar Nemzet még nem halt meg, mert nincs a világnak az a hatalma, mely kiölje a nemzetet, oh nem, mert a magyar most még csak vonaglik, még most csak tetszhalott, hogy hősi életerejét visszanyerje, elkábultságából felébredve vas karjának irtóztató súlyát, izzó, hazafias lelkesedését, a nép fiától kezdve el, visszanyerje, és akkor ismét visszaszerzi nemzeti hadseregünkkel a szent, az ezeréves Haza területi épségét, régi dicsőségét.*⁴⁹

A trianoni békeszerződést aláíró gr. Apponyi Albert iránti tiszteletét fejezte ki a városvezetés azzal, hogy 1921. május 19-én rendkívüli közgyűlést tartott 75. születésnapja alkalmából. A Törvényhatósági Bizottság amolyan születésnapi ajándékként határozott arról is, hogy a város díszpolgárává válasszák, és róla utcát neveznek el Miskolcon.⁵⁰ Gr. Apponyi Albert mindezekre egy köszönőlevéllel reagált, melyet 1921. szeptember 30-án olvasott fel Lichtenstein László főispán.⁵¹

A főispánhoz hasonlóan az 1922. november 28-án polgármesterré választott Hodobay Sándor is kitért székfoglaló programbeszédében a trianoni döntésre, ismételten hangsúlyozva annak igazságtalanságát. A város gazdaságával kapcsolatban többször megemlíti, hogy a békediktátum által Miskolc határváros lett, és „a szerencsétlen békekötés ezen súlyát és gondját nem csak az ország, de mi is e határváros lakói érezzük. A súlyos gazdasági viszonyok, amelyekben élünk, de amelyekkel megküzdeni mindnyájunknak elsőrendű kötelessége.”⁵²

⁴⁸ A Védő Ligák Szövetsége egy revíziós eszméket képviselő szervezetként 1918-ban alakult. A Területvédő Liga illetve a Védő Ligák Szövetsége már 1919 decemberében, majd 1920 tavaszán, különösen májusban a tervezett béke ellen tiltakozó gyűléseket és felvonulásokat szerveztek, melyeket még nagyobb tömegeket mozgósítva ismételték meg június 4-én. Alig száradt meg a tinta a trianoni békeokmányon, az Urmánczy Nándor vezette Védő Ligák Szövetsége pályázatot írt ki olyan ima vagy fohász illetve jelmondat megfogalmazására, mely alkalmas „a revans eszméjének ébrentartására”. E pályázat győztes pályaműve a Magyar Hiszekegy.

⁴⁹ MNL BAZML IV. 1903/a 12. k. 191. kgy./1920

⁵⁰ MNL BAZML IV. 1903/a 13. k. 67–72. kgy./1921

⁵¹ MNL BAZML IV. 1903/a 13. k. 176. kgy./1921

⁵² MNL BAZML IV. 1903/a 14. k. 214. kgy./1922

A polgármester kiemeli, hogy a város kulturális életét úgy alakítja, hogy abban is visszaköszönjön a revízió gondolata. A város új színházának építésével kapcsolatban a következőket mondja: „A Miskolczi Színház többé nem szórakozóhely, hanem a magyar kultúra olyan erős végvára, melynek túl a határon át, az elszakított magyar testvérek felé ontania kell a magyar génusz, a magyar szellem teremtő erejét.”⁵³ Hozzáteszi, ami a festészetet illeti, Miskolcon szeretné kialakítani az új Nagybányát.

A Törvényhatósági Bizottság jegyzőkönyveit megvizsgálva elmondhatjuk, hogy nem volt olyan miskolci politikus, aki kisebb-nagyobb mértékben ne hangsúlyozta volna a trianoni döntés igazságtalanságát. Mai szemmel nézve az idézett beszédek radikálisnak is tűnhetnek, pedig akkoriban az ilyesfajta megnyilatkozások teljesen természetesek voltak. Hodobay polgármester beszédéből kiderül, hogy Miskolcot a csonka Magyarországon határvárosnak tekintették a helyi politikusok, amely egy teljesen új fejezetet nyitott a város történelmében, hiszen szerepe és státusa is – elsősorban a szűkebb régióban – alapvetően átalakult.

Jelenleg is divatos az a sztereotípiá, miszerint Miskolc az egyetlen város, amely a trianoni döntésből előnyt kovácsolt, hiszen Kassa elcsatolásával Miskolc lett az új régiós központ, és ez kellett ahhoz, hogy nagyvárossá fejlődjön. Azonban kutatásaim után kijelenthetem, ez csak részben, vagy egyáltalán nem igaz. Az tény, hogy a kiegyezést követően a Monarchia északkeleti részének két igazi gazdasági és kereskedelmi központja volt: a szabad királyi város, nagy történelmi hagyományokkal rendelkező Kassa, és a tőle nem messze elhelyezkedő, dinamikusan fejlődő Miskolc. Utóbbi nagy utat tett meg, amíg a diósgyőri várnépet kiszolgáló kis faluból, majd mezővárosból gazdasági és kereskedelmi központtá vált a 19. század végére, pár évvel később pedig elnyerte a törvényhatósági jogú városi címet. Ebben az időszakban már lakosságszámban, gazdasági, pénzügyi jelentőségében és infrastrukturális fejlettségét tekintve is előrébb járt Kassánál, bár az is tény, hogy ehhez nagyban hozzájárult a két város rivalizálása, melynek a trianoni döntés vetett véget. Így Miskolc egyedül maradt az északkeleti régióban, amely alapvetően megváltoztatta a város stratégiai helyzetét.⁵⁴

A század elején Miskolc egy egészen sajátos társadalmi összetételű lakossággal rendelkezett, hiszen más vidéki városoktól eltérően a mezőgazdaságból élő nagybirtokos nemesség száma elenyésző volt. A 20. század elején Miskolc egy polgárosodó nagyváros képét mutatta, majd az Eperjesről átköltöző jogakadémia miatt áttelepült jogászártalmiság, ügyvédek, bírák csak tovább erősítették ezt a társadalmi struktúrát. Az értelmiség áttelepülése is jól mutatja Miskolc vonzerejét a korszakban. A modern, kapitalista viszonyoknak köszönhetően Miskolc gazdasági fejlettségében több vidéki nagyvárost is megelőzött: lakosságának 60%-a iparos vagy kereskedő volt.⁵⁵

Miskolc 20. századi népességtörténetét vizsgálva kiderül az is, hogy az 1920-as években nagymértékű a népességnövekedés, azonban a helyben születettek aránya nem nő vele párhuzamosan, tehát nagyban befolyásolta a város társadalmi helyzetét a trianoni határok kialakulása után bekövetkező nagyfokú bevándorlás.⁵⁶ A népességnövekedés miatt Miskolcnak telítetté vált a befogadóképessége, így új lakások építésére kényszerült. Ezt erősítik a Törvényhatósági Bizottság jegyzőkönyvei is, hiszen azokat vizsgálva nem találunk olyan közgyűlést, ahol a városvezetés ne foglalkozott volna egyes polgárok „községi kötelékbe” való felvételével. Miskolc befogadó város volt, hiszen az ún. Haliczky lakásokat leginkább a menekültek részére építették.⁵⁷

A település felekezeti viszonyait tekintve döntő többségben a római katolikusok voltak, azonban a városi polgárságban nagy számban fordultak elő zsidó származású kereskedők is, bár számuk a második világháborút kísérő elhurcolások következtében nagymértékben csökkent. Így összességében elmondható, hogy az 1920-as években a római katolikus vallás lassú térnyerése tapasztalható, az izraelita és református vallásúak száma stagnál, míg a többi felekezet követői kis számban fordultak elő Miskolcon.⁵⁸

⁵³ MNL BAZML IV. 1903/a 14. k. 214. kgy./1922

⁵⁴ SOMORJAI 2007.

⁵⁵ SOMORJAI 2007.

⁵⁶ FARAGÓ 2007. 10–24.

⁵⁷ MNL BAZML IV. 1903/a 12–15. k. 1920–1924.

⁵⁸ FARAGÓ 2007. 10–24.

Az 1922. november 28-án megválasztott polgármester, Hodobay Sándor korábban már említett székfoglaló programbeszédében kiváló karképet ad a városról. A Hodobay-beszéd már csak azért is hiteles, mert megválasztása előtt évekig ő töltötte be a polgármester-helyettesi pozíciót, régóta a város vezetésében munkálkodott, ezáltal teljesen tisztában volt az akkori állapotokkal. Miskolc gazdasági helyzetét hosszasan elemzi, így első kézből értesülhetünk a város pénzügyi helyzetéről: „Miskolcz városának tartozási összege jelen pillanatban 34 millió koronát tesz ki, ebből az összegből 11 millió korona kölcsön a Haliczky kislakások építésére fordított, 7 millió korona a városi közélelmezési vállalat tartozása és 16 millió korona egyéb tartozás. 10 millió korona 16 millió koronából 50 éves törlesztéses kölcsön, 1.500.000 korona nemzetőri kiadási kölcsön, 1.700.000 korona a város által jegyzett különböző hadikölcsön.”⁵⁹

A polgármester kiemeli azt is, hogy a már említett Haliczky-lakások értéke 40-50 millió korona, így az építésre felvett 11 millió korona kölcsönt tekintve ebből bevétele származhat Miskolcnak. Hodobay hozzáteszi, hogy az élelmiszerfinanszírozás terén még mindig tartozása van a városnak, hiszen a román megszállás alatt ellopott élelmiszerek miatt továbbra is 2-3 millió koronás a veszteség, nem beszélve a Közélelmezési Vállalat 6 millió tartozásáról. A vállalattal, amelyet még az első világháború idején hozott létre Nagy Ferenc polgármester a város lakosságának élelmiszereket való ellátása céljából, többször is foglalkozik a Törvényhatósági Bizottság. A vállalat folyamatosan veszteséget termelt, így a városvezetés tervei szerint tartozásainak kiegyenlítése után megszüntették volna. A költségvetés egyensúlyánál viszont súlyosabb volt a helyzet. A városnak hozzávetőlegesen 30 millió koronás éves kiadása képződött, ebből 15-20 millió korona fedezetéről kellett gondoskodni. A költségvetés kiadási oldalának nagy részét képezte a polgármester által felsorolt hitelek törlesztése is.⁶⁰ Ez magyarázhatja a 20-as évek első felében történő nagyszámú adó- és illetékemelkedést, melyet – hatáskörtől függően – vagy városi, vagy belügyminiszteri akaratra hajtott végre a városháza. Többek között emelték a villamosvasúti és világítási egységeket, a kéményseprési, letelepedési, halottkémlési, hullaszállítási és a vágóhídi szemledíjakat, a városi helypénzeket, a bérkocsi fuvarosok fuvardíját, az ásványvízi illetéket, az ingatlan-átruházás utáni illetéket, az ebadót és a vigalmi adót. A vízdíjat egyik pillanatról a másikra nyolcszorosára emelték. A város bevételeit képezték a tulajdonában lévő területek és ingatlanok bérbeadása is. Így adták bérbe évről évre a Népkerti Vigadót, a Korona Szállót és a Tapolcai Fürdőt is.⁶¹

Korábban már röviden említettem Miskolc közegészségügyének helyzetét. A várost több járvány is sújtotta korábban, ennek orvoslására akarták kiépíteni az egész városra kiterjedő, korszerű vízvezetékrendszert, és egy járványház létrehozását is szorgalmazták. Szintén szerepelt Hodobay tervei között egy gyermekkórház, egy köztemető és egy bakteriológiai állomás létesítése is, illetve a meglévő anya- és csecsemővédelmi intézmény továbbfejlesztése a gyermekhalálozások számának csökkentése érdekében. Ezen kívül a sok tüdőbeteg munkás munkahelyi feltételeinek javítását, a közterületek, a Szinva és a Pecze patak tisztán tartását is közügynek tekintette a polgármester.⁶² A jegyzőkönyvekből szintén kiderül, hogy a városban rendszeresen végeztek patkányirtást a járványok elkerülése érdekében, illetve a bordélyházi szabályrendeletet is módosították a közegészségügy javítása érdekében.⁶³

Miskolc kulturális életével, sport- és oktatáspolitikájával kapcsolatban a már említett színházépítésen kívül Hodobay elmondja, hogy jogakadémiájával, 3 gimnáziumával, 2 felső kereskedelmi és reáliskolájával, állami, felekezeti és népiskoláival csonka Magyarországon belül a vidéki városokat tekintve első helyen áll, azonban szeretnének még egy zeneiskolát is alapítani, illetve a már létező sportegyesületek mellett felmerült az igény további sporttelepek létrehozására.⁶⁴

⁵⁹ MNL BAZML IV. 1903/a 14. k. 214. kgy./1922

⁶⁰ MNL BAZML IV. 1903/a 14. k. 214. kgy./1922

⁶¹ MNL BAZML IV. 1903/a 12–15. k. 1920–1924

⁶² MNL BAZML IV. 1903/a 14. k. 214. kgy./1922

⁶³ MNL BAZML IV. 1903/a 14. k. 214. kgy./1922

⁶⁴ MNL BAZML IV. 1903/a 12–15. k. 1920–1924

A város ipari és kereskedelmi ágait tekintve elsődleges cél volt, hogy a külföldi és a hazai vállalkozói tőkét Miskolcra csábítsák, teret engedve a szabad kereskedelemnek. „E város kiváló gócponti fekvésénél fogva fejlett kereskedelemmel bír, a trianoni békével teremtett határvárosi jellegünk kereskedelmünk újabb fejlődését biztosítja, sőt a kereskedelem egész új szemlélete az export-import kereskedelem egyik fontos pontjává teszi a városunkat” – mondta Hodobay.⁶⁵ A kereskedelem újbóli fellendülését mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a város a minorita rendtől vett meg területeteket vársártér kialakítása céljából.⁶⁶ Tervek között szerepelt még egy új ipartelep létrehozása, gyapjú- és sörárpavásárok tartása is. A politikus kihangsúlyozta, hogy a közúthálózat is fejlesztésre szorul, és Miskolc adottságait kihasználva növelni kell a város idegenforgalmát. Ennek érdekében a 20-as években folyamatosan újabb és újabb aszfaltozási munkák megkezdéséről döntött a Törvényhatósági Bizottság.⁶⁷

Az 1920-as évek első fele tehát egy tervekben gazdag, mégsem problémamentes időszak Miskolc életében. Sajátos társadalmi összetétele, elismert kereskedő és iparos nagypolgársága a trianoni határok következtében átalakult. Régióközponti szerepe, nagyszámú iskolája és virágzó szellemi, kulturális élete mellett a közegészségügyi helyzete és infrastruktúrája még láthatóan fejlesztésre szorult, amellet, hogy a város befogadóképessége a nagymértékű bevándorlások miatt elérte a maximumot. Gazdasági életét két, egymással valamelyest ellentétes szempont vezérelte. Egyrészt törekedtek a meglévő adósságok csökkentésére, az ésszerű gazdálkodásra, másrészt a Hodobay-korszakban került talán legközelebb a megvalósuláshoz Miskolc, Diósgyőr és a körülöttük lévő ipari települések és falvak egyesítésének tényleges megvalósítása. A Nagy-Miskolc koncepció valósággá válásához azonban rengeteg kisebb-nagyobb beruházásra volt szükség, amire azonban nem volt meg a fedezete a városnak. Az országos politikai körülmények most kivételesen kedveztek Nagy-Miskolc ügyének: a Bethlen-kormány gazdasági és politikai megfontolásból csatlakozott a Népszövetséghez. Az akkor még döntően angol orientáltságú szövetségbe való csatlakozás valamelyest segítette Magyarország háború utáni elismertetését, másrészt így a csatlakozással megszületett a nemzetközi jogi alapja az amerikai hitel, az ún. Speyer-bankkölcsön felvételének. A felvett összegből a háború utáni jóvátétel megfizetését, az ország gazdasági helyzetének stabilizálását, valamint a háború után megmaradt települések újjáépítését kívánta a kormány fedezni. Ebből a hitelből részesült többek között Miskolc is, enélkül aligha jöhetett volna létre a ma is látható városkép.

Speyer-kölcsön, városrendezés, Nagy-Miskolc

A Bethlen-kormány előkészítő munkája révén Magyarország 1924-ben 250 millió aranykorona kölcsönhöz jutott, illetve megkapta a kölcsönkibocsátási jogot is. Részben ennek törvényes megvalósítására, részben a pénzügyi stabilizáció érdekében hozták létre ugyanebben az évben a Magyar Nemzeti Bankot. Így 1925-ben 48 magyar város, köztük Miskolc is bekapcsolódott a kölcsönigénylés folyamatába.⁶⁸ Az 1925. évi XXII. törvénycikk rendelkezett a városok kölcsönfelvételéről, ennek alapján Miskolc még ebben az évben 500.000 dolláros, átszámítva 17 milliárd 821 millió 250 ezer korona összeget kapott, ami a már fentebb tárgyalt, meglévő hitelekhez képest horribilis összeg volt. A következő évben Miskolc ismét részesült a Speyer-kölcsönből, ekkor 343.474 dollárt kapott, majd 1928-ban a városvezetés úgy határozott, hogy egy újabb hitel felvételére van szükség, egy olyan záradékkal, hogy a

*[a] felvett kölcsön az I. és II. egyesített városi kölcsönt közvetlenül rangsorban követi. S így a város az első és a második egyesített kölcsönkötvény tulajdonosának sérelme nélkül kijelenti, hogy ezen kölcsönöket közvetlenül követő rangsorban mindennemű vagyontárgyát és jövedelmét egyenlő arányban leköti ezen most felvett 800.000 dolláros törlesztéses kölcsön javára. Tudomásul veszi a város közönsége, hogy vagyontárgyait és jövedelmét ezen kölcsönt nyújtó intézetek beleegyezése nélkül más hitelező javára le nem kötheti.*⁶⁹

⁶⁵ MNL BAZML IV. 1903/a 14. k. 214. kgy./1922

⁶⁶ MNL BAZML IV. 1903/a 12. k. 130. kgy./1920

⁶⁷ MNL BAZML IV. 1903/a 14. k. 214. kgy./1922

⁶⁸ DOBROSSY 2002. 221–259.

⁶⁹ B.A.Z. m. Lt. IV. 1925/c 4. dob. 75. kgy./1928

Tehát a harmadik kölcsönért Miskolc nagy áldozatot hozott, hiszen elérverezte a város javait, így annak törlesztése belső adók kivetése nélkül elképzelhetetlen volt. A városvezetés határozott arról is, hogy a harmadik kölcsönt kizárólag az eddigi függő kölcsönök visszafizetésére és az úthálózat fejlesztésére használhatják fel. A fejlesztések érdekében hozott pénzügyi áldozatvállalás így roppant megterhelő volt a városra nézve, tekintve, hogy 1928-ban Miskolc összes adósága 1.643.000 dollárt tett ki.⁷⁰ A felvett hitelek visszafizetése az elkészült törlesztési terv szerint félévenkénti 19.100 dollár visszafizetésével 1953.július 1-ig tartott.⁷¹

A kölcsönből több nagyberuházás részben vagy teljes egészében megvalósult: A Járványkórház és Fertőtlenítő Intézet (a mai Semmelweis Kórház helyén), a Zene- és női kereskedelmi iskola a Zárda téren (a mai Bartók tér), a Búza téri Vásárcsarnok, a Déryné utcai 1. és 2. számú bérházak (a mai Tizeshonvéd-köz két saroképülete), új városi bérházak (a már említett Haliczky lakások, a mai Szentpéteri kapu és Zsolcai kapu között) Vay-úti szükséglakások (a mai Fonoda és József Attila utca környéke), a Soltész Nagy Kálmán utcai elemi iskola, az új köztemető (a mai Szentpéteri kapui temető), mezőgazdasági tehenészet. A városi vízvezeték-hálózatot korszerűsítették (ami az Avason átvezető főnyomócső megépítését jelentette). A beruházások költségeit tekintve megállapítható az 1928-as kölcsön felvételének szükségessége, hiszen a tényleges építési költség minden esetben jóval meghaladta a tervezetet, így annak nagy részét az 1928-as kölcsönből egészítették ki. Fájó, hogy az említett beruházások egy része megsemmisült a második világháború alatt, egy másik része pedig a túlköltekezés miatt nem valósult meg teljes egészében.⁷²

Ezek az építkezések is részei voltak annak a városrendezési koncepciónak, amely megvalósulásával joggal lehetett nevezni Miskolcot „Felsőmagyarország fővárosának”. Ezek a beruházások visszaköszöttek Hodobay Sándor polgármester (1922–1935) programjában is, amely magában foglalta a Nagy-Miskolc álomkép megvalósítását. Hodobay 13 éves munkássága részben egybeesett az amerikai bankkölcsön negyedszázados miskolci múltjával. Azonban az egyesítést nem élhette meg a politikus, hiszen ezek a beruházások sem voltak elegendőek ahhoz, hogy Miskolc és az egyesíteni kívánt környező települések „összeépüljenek”, nem beszélve arról, hogy a második világháború és annak városi pusztításai sem kedveztek annak, hogy egy Debrecenhez vagy Szegedhez hasonló, több mint százezres nagyváros létesüljön Borsodban.⁷³

A Speyer-kölcsönből felépült épületek fontos funkciót töltek be a városban, sok közülük része a mai városképnek, azonban az már kérdéses, hogy megérte-e a városvezetésnek meghozni az elzálogosítás áldozatát ezért. 1935-ben a Nagy-Miskolc úgy még mindig csak terv szintjén létezett. Előrelépés annyi történt, hogy a településhez csatolták Martintelepet. Az ezt követő években sem történt érdemi változás, hiszen Diósgyőr a vasgyári telepek és Perces kapcsolatával volt elfoglalva, fejlődés a Miskolc–Diósgyőr–Hejőcsaba viszonylatban csak a közlekedés terén történt.⁷⁴

A második világháború idején nem volt lehetőség az egyesítés megvalósítására, azonban a háború végére az egyesíteni kívánt települések gyakorlatilag „összeépültek”, így a közigazgatási egységesítés sem váratott sokat magára. Az 1945–1950 közötti időszak tekinthető e folyamat tényleges megvalósításának, hiszen ebben az időszakban egyesült Miskolc Diósgyőrrel, Tapolcával, Hejőcsabával, Szirmával, Percessel, Lillafüreddel és Hámorral, valamint a nem szorosán Miskolc „belvárosához” tartozó, politikai és gazdasági kényszer szülte telepekkel, mint a Bábonyi-bérci, a Szondi-, a Honfoglalás-, a Zsarnai- és a Béke-teleppel, ezáltal több mint 29.000 fővel megnövelve a lakosság számot. Az egyesítést 1950. szeptember 1-én szentesítette az a rendelet, amely Miskolcot négy közigazgatási egységre osztotta, megjelölve annak pontos határait. Így ha évtizedekkel később is, de megszületett az a Nagy-Miskolc, melynek tényleges megvalósulását nem minden megálmodója érthette meg.⁷⁵

⁷⁰ 1927. január 1-én Magyarországon új pénznemet vezettek be, a pengőt, amely a korona-pengő viszonylatban 12 500 volt a váltószám.

⁷¹ DOBROSSY 2002. 221–259.

⁷² DOBROSSY 1996. 423–448.

⁷³ DOBROSSY 1996. 423–448.

⁷⁴ DOBROSSY 2007/c. 211–219.

⁷⁵ DOBROSSY 2007/c. 211–219.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

- MNL BAZML = Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc
 IV. 1903 = Miskolc Törvényhatósági Bizottságának iratai 1909–1950
 IV. 1903/a = Közgyűlési jegyzőkönyvek 1909–1950 (43 kötet)
 IV. 1925 = Miskolc Város Levéltárában elhelyezett letétek (örzemények) gyűjteménye
 IV. 1925/c = Főpénztári letétek 1890–1950
 4. doboz = Kölcsönügyletek iratai 1944–1947;
 Miskolci Gazdák Köre iratai 1944–1947

Bibliográfia

- BÓDINÉ BELIZNAI et al. 2002
 BÓDINÉ BELIZNAI Kinga–FÖGLEIN Gizella–HORVÁTH Attila–MÁTHÉ Gábor–MEZEY Barna–RÉVÉSZ T. Mihály–STIPTA István: A magyar polgári állam szervei. In: *Magyar alkotmánytörténet*. Szerk.: MEZEY Barna. Tankönyvtár, Budapest, 2002. 178–260.
- DOBROSSY 1994–2003
 DOBROSSY István: *Miskolc írásban és képekben* 1–10. Belvárosi Kulturális Menedzser Iroda–BAZML–Pfliegler J. F. Alapítvány, Miskolc, 1994–2003
- DOBROSSY 1996
 DOBROSSY István: Miskolc infrastruktúrájának modernizálása és a „Speyer” bankkölcsön felhasználása. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* XXXIII–XXXIV. (1996) 423–452.
- DOBROSSY 2002
 DOBROSSY István: „Miskolc az ország első tervvárosa”. A 3 éves terv (1947–1949) előzményei, megvalósítása és következményei. In: *Levéltári Évkönyv* (Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár) XI. (2002) 221–258.
- DOBROSSY 2007/a
 DOBROSSY István: Szakmai elit a közigazgatásban. In: *Miskolc története V. 1918-tól 1949-ig* 1–2. Szerk.: VERES László. BAZML–HOM, Miskolc, 2007. 69–72.
- DOBROSSY 2007/b
 DOBROSSY István: A törvényhatósági bizottság összetétele és átalakulása. In: *Miskolc története V. 1918-tól 1949-ig* 1–2. Szerk.: DOBROSSY István–STIPTA István. BAZML–HOM, Miskolc, 2007. 52–69.
- DOBROSSY 2007/c
 DOBROSSY István: A város területi határainak változása, Nagy-Miskolc kialakítása. In: *Miskolc története V. 1918-tól 1949-ig* 1–2. Szerk.: DOBROSSY István–STIPTA István. BAZML–HOM, Miskolc, 2007. 211–219.
- DOBROSSY 2009
 DOBROSSY István: *Miskolc az önálló törvényhatósági joggal felruházott város 1909–2009*. Pfliegler J. Ferenc Emlékére a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltárért Alapítvány, Miskolc, 2009
- DOBROSSY–OLAJOS 2003
 DOBROSSY István–OLAJOS Csaba: Városfejlődés, városépítészet. In: *Miskolc története IV. 1848-tól 1918-ig* 1–2. Szerk.: VERES László. BAZML–HOM, Miskolc, 2003. 1. 195–278.
- FARAGÓ 2000
 FARAGÓ Tamás: A város népessége. In: *Miskolc története III. 1702-től 1847-ig*. Szerk.: FARAGÓ Tamás. BAZML–HOM, Miskolc, 2000. 151–272.

FARAGÓ 2000

FARAGÓ Tamás: Miskolc népességtörténete 1919–1949. In: *Miskolc története V. 1918-tól 1949-ig* 1–2. Szerk.: DOBROSSY István–STIPTA István. BAZML–HOM, Miskolc, 2000. 9–47.

FAZEKAS 2000

FAZEKAS Csaba: Városi társadalom. In: FARAGÓ Tamás (szerk.): *Miskolc története III. 1702-től 1847-ig*. BAZML–HOM, Miskolc, 2000. 517–678.

HORVÁTH–RÉVÉSZ 2002

HORVÁTH Attila–RÉVÉSZ T. Mihály Diktatórikus berendezkedések a 20. századi magyar alkotmánytörténetben. In: *Magyar alkotmánytörténet*. Szerk.: MEZEY Barna. Tankönyvtár, Budapest, 2002. 261–283.

POMOGYI 2008

POMOGYI László (szerk.): *Magyar alkotmány- és jogtörténeti kézikönyvtár*. M-érték, Budapest, 2008

SOMORJAI 2003/a

SOMORJAI Lehel: A várospolitikai és közélet. In: *Miskolc története IV. 1848-tól 1918-ig* 1–2. Szerk.: DOBROSSY István–STIPTA István. BAZML–HOM, Miskolc, 2003. 1. 7–194.

SOMORJAI 2003/b

SOMORJAI Lehel: Az őszirózsás forradalomtól a trianoni békekötésig. In: *Miskolc története V. 1918-tól 1949-ig* 1–2. Szerk.: DOBROSSY István–STIPTA István. BAZML–HOM, Miskolc, 2003. 1. 9–41.

STIPTA 2003

STIPTA István: Miskolc közigazgatás-történetének vázlata. In: *Miskolc története V. 1918-tól 1949-ig* 1–2. Szerk.: DOBROSSY István–STIPTA István. BAZML–HOM, Miskolc, 2003. 1. 87–118.